

Establishing Your Kingdom from Top to Bottom פרשת וארא ופרשת בא [שובבי"ם], תשע"ז

1) שמות (פרשת וארא) – פרק ז, פסוק יד
וַיֹּאמֶר ד' אֶל מֹשֶׁה כְּבֹד לֵב פְּרַעֲהַ מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם.

2) שמות (פרשת וארא) – פרק ט, פסוק ז
וַיִּשְׁלַח פְּרַעֲהַ וְהִנֵּה לֹא מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד אֶחָד וַיִּכְבַּד לֵב פְּרַעֲהַ וְלֹא שִׁלַּח אֶת הָעָם.

3) שמות (פרשת בא) – פרק י, פסוק א
וַיֹּאמֶר ד' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פְּרַעֲהַ כִּי אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת לְבוֹ וְאֶת לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן שְׁתִּי אֶתְתִּי אֶלָּה בְּקִרְבּוֹ.

4) מדרש שכל טוב¹ - פרשת וארא פרק ז, סימן יד
וַיֹּאמֶר ד' אֶל מֹשֶׁה כְּבֹד לֵב פְּרַעֲהַ . כְּלוּמַר, לְבוֹ שֶׁל פְּרַעֲהַ נִהְפָּךְ לְכַבֵּד, כִּשְׁם שֶׁהַכְּבֹד אֵין בּוֹ בִּינָה לְהַבִּין וְלֹהֲשָׁכִיל, כִּךְ אֵין בִּינָה בְּלְבוֹ לְהַבִּין וְלֹהֲשָׁכִיל, עַל מַה נִּכְבַּד וְנִהְפָּךְ לְבוֹ, עֵיין לְעִיל, וְזֶה שֶׁדִּרְשָׁנוּ בְּפִסּוּק "וַיֹּאמֶר אֶל אֶחָיו הַיּוֹשֵׁב בְּסִפְי" (בראשית מב, כח²), לְפִי שֶׁכָּל מִדּוֹת הַגּוֹף תְּלוּיִן בְּלֵב, לְפִיכֵךְ הוּא קְרוּי עַל שֵׁם מַעֲלָלָיו, וְכִשְׂאִינוֹ שׁוֹמֵעַ מוֹסֵר, פְּעָמִים קָרָאוּ כְּבֹד שֶׁאֵין לוֹ קְלִילוֹת לְהַפְתָּח וּלְשִׁמוּעַ, וּלְפַעֲמִים קָרָאוּ עֵרֶל, שֶׁאֵין מִסִּיר טַפְשׁוֹתָיו לִיכְנַע לְפָנָיו בּוֹרָאוֹ, וְהַכָּא מֵאֵי כְּבֹדָה? "מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם".

5) הדר זקנים [מבעלי התוספות] (שם)
...אמר הקב"ה שוטה זה אין לו לב. לבו נעשה כבד והיינו דכתיב "כבד לב פרעה":

6) דגל מחנה אפרים – פרשת וארא (ר' משה חיים אפרים מסדילקוב ז"ע)
"כְּבֹד לֵב פְּרַעֲהַ מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם" (ז, יד). יש להעיר בזה שלא נכתב זה הלשון רק במכה הראשונה שהיתה דם, גם עדיין לא נודע כל כך כבדות לבו, והנה שמעתי בזה בשם מחותני הרב המפורסם מו"ה ליפא מק"ק חמעלניק וכמדומה לי שראיתי אחר כך כתוב זה במדרש והיינו **כבד לב פרעה, שאצל פרעה נתהפך הלב ונעשה כבד** עד כאן, והנה ידוע זה שמאתו לא תצא הרעות חס ושלוש, וכל רעה שבא חס ושלוש לאדם העוון עצמו הוא מייסרו וגמול ידיו יעשה לו "תִּתְּסַרְךָ רְעִיתְךָ" (ירמיה ב, יט), "וְתִמּוּגְנּוּ בְּיַד עֲוֹנֹתָיו" (ישעיה סד, ו) חס ושלוש, **ולכך בודאי מעין הפגם והרע שעשה הוא העונש**, וזה יש לומר הטעם שהיתה מכה ראשונה מכת דם כי היה מענין הפגם והחטא שלו, שהרע שלו היה אז שלבו נעשה כבד, ומהחטא הזה נולד משחית, ומזה **בא עליו מכת דם שהיא מעין כבד שיש בו ריבוי דם והיא מלאה דם** (עייין חולין ק"ט: וברש"י שם), ויש לומר על דרך הלצה שזהו שרמזו חז"ל (שמות רבה ט', י') ממכת דם העשירו בני ישראל, כי ידוע שכל המכות היה "נִגְף וְרַפּוּאָה"³, נגוף למצרים ורפוא לישראל, וכדאיתא בספרים הקדושים של הרב מפולנאה ע"ה כי ממכה עצמה מתקן רַטְיָה, והיינו אותו דבר שהיה למצרים נגוף היה רפוא לישראל כמבואר שם באריכות עיין שם, והנה כאן היה למצרים מכה מכבד מכת דם, ודמים תרתי משמע (עייין מגילה י"ד ב) והיה אצל ישראל המשמעות השני

¹ מדרש שכל טוב על בראשית שמות וקטע קצר על תחילת ויקרא. חובר ע"י רבי מנחם בן שלמה, בשנת 1138. המדרש קרוי ע"ש תחילת המדרש על ספר שמות, ע"פ הפסוק במשלי "שכל טוב יתן חן ודרך בוגדים איתנו" (משלי יג טו). תחילת המדרש על ספר בראשית חסרה. המדרש הוא לקט ממדרשי התלמוד הבבלי ומדרשים אחרים.

² וַיֹּאמֶר אֶל אֶחָיו הַיּוֹשֵׁב בְּסִפְי, וְגַם הִנֵּה בְּאֶמְתַּחְתִּי; וַיֵּצֵא לָבָס, וַיִּתְּרָדוּ אִישׁ אֶל אֶחָיו לְאָמֵר, מַה זֹּאת עֲשֵׂה אֶלְקִים לָנוּ.

³ ישעיה פרק יט, פסוק כב – "וְנִגְף ד' אֶת מִצְרַיִם נִגְף וְרַפּוּאָה וְשָׁבוּ עַד ד' וְנִעְתָּר לָהֶם וְרַפּוּאָה"

שהוא ממון והעשירו בני ישראל, ויש עוד בדברים אלו דברים סתומים ונעלמים למעיין ומשכיל היטב וימצא בהם דברים נפלאים:

7) אגרא דכלה – פרשת וארא (ר' צבי אלימלך מדינוב זי"ע)

"ויאמר ד' אל משה כבוד לב פרעה כו". יש לפרש דהנה הנפש משכנה בכבוד שהוא כולו דם, כי הדם הוא הנפש, והרוח משכנו בלב, והנה בלב יש ב' חללים, חלל הימיני מלא רוח - שם משכן היצר טוב לב חכם לימינו [קהלת י ב], ובחלל השמאלי מלא דם - שם משכן היצר הרע לב כסיל לשמאלו, והנה ולאום מלאום יאמץ, כאשר מתגבר היצר טוב על היצר הרע, מתפשט הרוח שבחלל הימיני גם בחלל השמאלי לאט לאט עד כי ויגרשוהו וילך שמגרש כל הדם שבחלל השמאלי, ונתהווה ב' פעמים רוי"ח [=214] והוא השם החותך חיים לכל חיי חתי"ך [=428], ובהיפוך חיי מגרש הרוח שבחלל הימיני, ומתפשט הד"ם [=44] בב' החללים ונתהווה פ"ח יוקשים (תהלים קכד, ז⁴), ואז האדם קשה עורף לגמרי כי התאוה נתגברה לאין משער, ואז נקרא הלב משכן הרוח בשם כבוד, שהוא גם כן מלא דם כמו הכבוד, וז"ש "כבוד לב פרעה", לב פרעה נתהווה כמו הכבוד מלא דם, על כן "מֵאֵן וכו'".

ויתפרש עוד כבוד לב פרעה מאן לשלח העם. היינו יש לו טבע הכבוד, כי כל מין בשר מתגדל על ידי האור ומתעבה, דהיינו כל שהוא גדול כזית, ע"י בישול האור יוצא חוץ מגבולו ומשטחו ומתגדל ומתעבה ביותר והוא לפי שמתרכך, מה שאין כן בשר הכבוד אדרבא על ידי האור מתקשה ביותר ממה שהיה חי, (ועיין במדרש בפרשת בא [שמו"ר פי"ג ג'] ככבוד הזה שהיא מתבשלת שנית וארטסית נכנס בתוכה וכו', היינו קושי כמ"ש המתנות כהונה), וירצה לפי זה "כבוד לב פרעה", נעשה ככבוד שלא נתרכך על ידי האור, ודברי הקב"ה הם "כה דברי כאש נאום ד'" (ירמיה כג, כט), והוא נעשה ככבוד שלא נתרכך, על כן "מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם" ככבוד שאינו יוצא משטחו רק נשאר על מעמדו, כי זה טבעו ביצירה להגביל הדם, כך פרעה מאן לשלח וכו' ומגבילם בגבולו לבל ישלחם...⁵

8) חתם סופר – מסכת פסחים דף ז: (ד"ה וכתוב ויחפש בגדול החל)⁶

...אמר הקב"ה כבוד לב פרעה פי שגם לבו הוא כמו הכבוד מש"ה אמר "מי ד"י ע"י ברבה פ' וארא. והכונה הפשוטה בזה לפע"ד, כי בכח נפש האדם ג' כחות: הצומחת ובזה משתתף להצמחים ומשכנה בכבוד, ורוח החיוני בלב והיא המתאוה ומשתתף בזה עם הבהמה, ג"כ ונשמת אלקים בקרבו במוח והוא השכל המיוחד לאדם ובו נפרד מהבהמות, והוא השכל הנכבד המולך על הגוף להנהיגו. והרמז "מְלֻךְ עַל כָּל בְּנֵי שְׁחָץ" (איוב מא, כו⁷), מלך ר"ת ידוע מוח לב כבוד, שחץ ר"ת שכלי חיוני צומחת, ובאשר החמור לא הכיר מלכו הארי מה שדרך הבהמות להכיר ע"כ שב למדריגה פחותה והי רק כצומח ולזה יפה אמר השועל שלבו הוא כבוד, פי שנפל במדרגת הצומח המתואר בכבוד. והנה כי כן פרעה שלא הכיר בוראו מאין וניהג עצמו בתאות לבו ונתפתה אחריו הוא גם הוא ירד ממדרגת האדם ונפל לבהמיות, ואין לו מוח משכן השכל כ"א לב וכבוד. וזהו "כבוד לב פרעה" פי שגדר פרעה הוא לב וכבוד לא זולת. והנה בסוף הכביד ד' לבו שלא ברצונו וניטלה ממנו תאותו ולא יכול להלוך אחרי שהי רוצה לשלח את ישראל ולא יכול, הנה כי כן כבר נפל למדרגה יותר פחותה שלא פעל לבו פעולתו המיוחדת ונעשה ממש רק ככבוד ולזה אמר "אני הכבדתי את לבו" פי עשיתי מלבו כבוד ע"ד המדרש הנ"ל.

⁴ נִפְשָׁנוּ כְּצִפּוֹר נִמְלֻטָה מִפֶּחַ יוֹקְשִׁים, הַפֶּחַ נִשְׁבֵּר וְאֵנְחָנוּ נִמְלֻטָנוּ.

⁵ ע"ש עוד כי בסוף כתב כנגד אנשים האוכלים אווזות הלעוטות [force-fed geese] וז"ל, "נלמד גם כן תוכחת מוסר לאותן האנשים החטאים בנפשותם והקילו לעצמן לאכול אווזות הלעוטות..." ע"ש.

For more on that issue which divided Hungarian and Galician rabbanim, see Rebbetzin S. Feldbrand's English biography, *The Bnei Yissoschar* (pgs. 235-237; "The Campaign Against Force-Feeding").

⁶ וע"ע בדרש מרדכי (ר' מרדכי דרוק זצ"ל) – פרשת וארא, עמ' ע-עב

⁷ איוב פרק מא, פסוק כו – "אֵת כָּל גְּבַהַּ יִרְאֶה הוּא מְלֻךְ עַל כָּל בְּנֵי שְׁחָץ"

9) מסכת סוטה דף יב: (וכן בשמות רבה – פרשה א, סימן כה)
 "וְאֵנִי אֶתֶּן אֶת שְׁכַרְךָ" (שמות ב, ט) א"ר חמא בר' חנינא: לא דיין לצדיקים שמחזירין להן אבידתן, אלא שנותנין להן שכרן.

10) בראשית רבה – פרשה לד, סימן י
 "ויאמר ד' אל לבו", הרשעים הן ברשות לבן, אמר נבל בלבו (שם /תהלים / יד), ויאמר עשו בלבו (בראשית כז), ויאמר ירבעם בלבו (מלכים א יב), ויאמר המן בלבו (אסתר ו), אבל הצדיקים לבן ברשותן, וחנה היא מדברת על לבה (שמואל א א), ויאמר דוד אל לבו (שם /שמואל א / כז), וישם דניאל על לבו (דניאל א)...

11) ספר לב שלום – פרשת שמות, עמ' כא (ר' שלום שבדרון זצ"ל)
 ...ונראה פירושו, דהא הלב הוא הרגש – והמח הוא השכל, והנה הצדיקים מושלים בשכלם עד כדי כך שגם הלב – כלומר הרגש – ברשותם, שמבטלים הם את כל הרגשתם לגבי מה ששכלם אומר. משא"כ הרשעים – בהיפך הם, כלומר: שכלם נתון להרגשתם...

12) דברים (פרשת עקב) – פרק יא, פסוק יח (ע"פ ר' יוסף ליב ננדיק זצ"ל⁸)
 וְשַׁמְתֶּם אֶת דְּבַרֵי אֱלֹהֵי עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם⁹; וְקִשְׁרֶתֶם אֹתָם לְאוֹת עַל יְדְכֶם, וְהָיוּ לְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם.

13) מסכת סוטה דף יא.
 א"ר חייא בר אבא א"ר סימאי, שלשה היו באותה עצה: בלעם, ואיוב, ויתרו, בלעם שיעץ - נהרג, איוב ששתק - נידון ביסורין, יתרו שברח - זכו מבני בניו שישבו בלשכת הגזית

14) מסכת ברכות דף ז.
 ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: מניין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו דכתיב: +שמות ל"ג+ פני ילכו והנחתי לך; אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך. ומי איכא רתחא קמיה דקודשא בריך הוא? אין, דתניא: +תהלים ז'+ ואל זועם בכל יום. וכמה זעמו? רגע. וכמה רגע? אחד מחמשת רבוא ושמונת אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה בשעה, וזו היא רגע, ואין כל בריה יכולה לכוין אותה שעה, חוץ מבלעם הרשע, דכתיב ביה: +במדבר כ"ד+ ויודע דעת עליון. השתא דעת בהמתו לא הוה ידע - דעת עליון הוה ידע? אלא: מלמד, שהיה יודע לכוין אותה שעה שהקדוש ברוך הוא כועס בה, והיינו דאמר להו נביא לישראל: +מיכה ו'+ עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב וגו'. מאי +מיכה ו'+ למען דעת צדקות ה'? אמר רבי אלעזר: אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: דעו כמה צדקות עשיתו עמכם שלא כעסתי בימי בלעם הרשע, שאלמלי כעסתי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט; והיינו דקאמר ליה בלעם לבלק: +במדבר כ"ג+ מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם ה', מלמד, שכל אותן הימים לא זעם. וכמה זעמו? רגע. וכמה רגע? אמר רבי אבין ואיתימא רבי אבינא: רגע כמימריה. ומנא לן דרגע רתח? שנאמר: +תהלים ל'+ כי רגע באפו חיים ברצונו. ואי בעית אימא, מהכא: +ישעיהו כ"ו'+ חבי כמעט רגע עד יעבר זעם.

15) תוספות (שם)
 שאלמלי כעסתי לא נשתייר וכו'. ואם תאמר מה היה יכול לומר בשעת רגע. יש לומר כלם. אי נמי מאחר שהיה מתחיל קללתו באותה שעה היה מזיק אפילו לאחר כן¹⁰.

⁸ הובא בספר פנינים משלחן גבוה – פרשת עקב, עמ' צו-צז. ר' יוסף ליב ננדיק נפטר בשואה שנת תש"ג, מגדולי תלמידי קלם. משגיח בפוניבוז', ראדין, קוברין וקלעצק.

⁹ ואפשר להוסיף על דבריו כי "על נפשכם" מרמז לכבד, משכן הנפש, "כי הדם הוא הנפש". (מצ"ו)

¹⁰ ועיין בשו"ת ארץ צבי (סימן לו, וסימן קנא) בשם היהודי הק' ז"ע שדייק מזה לגבי זמן תפלה שדי להתחיל התפלה קודם סוף הזמן אף שיגמור אחר הזמן, שמדה טובה מרובה.

16) בראשית רבה - פרשה יד

חמשה שמות נקראו לה, **נפש**, **רוח**, **נשמה**, **יחידה**, **חיה**...

17) אגרא דפרקא – אות רפג (ר' צבי אלימלך מדינוב זי"ע)

תלת קטרין אינון [זו"ח פ' יתרו מאמר עיינין ירוקין, תלת קטרין אינון בב"ג דכיו נפשא רוח ונשמתא], **נפ"ש משכנה בכב"ד** והוא ממלכות, **רו"ח משכנו בל"ב** והוא מז"א, **נשמה משכנה במו"ח** והוא מביני"ה, הנה לזה תמצא מו"ח ל"ב כב"ד בגי' יב"ק מספר הג' שמות אקיי"ק הוי"ה אדני.

18) ויקרא - פרק יז, פסוק יא

כי נפש הבשר בדם הוא ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשתיכם **כי הדם הוא בנפש** יכפר:

19) דברים - פרק יב, פסוק כג

רק חזק לבלתי אכל הדם **כי הדם הוא הנפש** ולא תאכל הנפש עם הבשר:

20) תהלים - פרק נא, פסוק יב

לב טהור ברא לי אלהים **ורוח** נכון חדש בקרבי:

21) בראשית פרק לח, פסוק כא (ע"פ ספר אור יצחק, פרשת וישב – ר' יצחק מראדויל זי"ע)

וישאל את אנשי מְקֻמָּה לאמר **איה הקדשה היא בעינים** על הַדָּרֶךְ ויאמרו לא היתה בזה קדשה.

22) תפלה לפני הנחת תפילין

...וצונו...ועל הראש נגד המוח **שהנשמה שבמוחי**...

23) דברים פרק ו פסוק ח

וקשרתם לאות על ירך והיו לטטפת **בין עיניך**:

24) במדבר (פרשת בלק) - פרק כג, פסוק ט

כי מראש צרים אראנו ומגבעות אשורנו הן עם לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב:

25) במדבר (פרשת בלק) - פרק כג, פסוק כא

לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ד' אלקיו עמו ותרועת מלך בו:

26) במדבר (פרשת בלק) - פרק כד, פסוק ה

מה טבו אהליך יעקב משכנתיך ישראל:

27) תוספות מסכת עבודה זרה דף ד עמוד ב

רגע כמימרא. וא"ת מה היה יכול לומר בשעה מועטת כזאת? ויש לומר היה אומר **כלם**, והקב"ה הפכו ואמר **מלך כדכתיב "ותרועת מלך בו"** (במדבר כג). ורבי אליהו היה מפרש שאין צריך רק להתחיל קללתו באותו רגע תדע שהיה רוצה להאריך בקללתו כדאיתא בחלק (סנהדרין דף קה:): מברכותיו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו.

28) במדבר (פרשת נשא) - פרק ו, פסוקים ו-ז

כָּל יְמֵי הַזֵּירוּ לְד', עַל נַפְשׁ מִת לֹא יָבֵא. לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ, לְאָחִיו וּלְאֲחֹתוֹ, לֹא יִטְמָא לָהֶם בְּמֹתָם: כִּי יָזַר אֶלְקִיו עַל רֹאשׁוֹ.

29) אבן עזרא (שם)

לאביו ולאמו. ואף כי לאשתו ולבתו ולאחרים. ויש אומרים, כי מלת נזיר - מגזרת נזר, והעד כי נזר אלקיו על ראשו, ואיננו רחוק. **דע כי כל בני אדם עבדי תאות העולם, והמלך האמתי, שיש לו נזר ועטרת מלכות בראשו, כל מי שהוא חפשי מן התאות:**

30) מסכת פאה - פרק א, משנה א

אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה. אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כלם:

31) רמב"ם - הלכות איסורי ביאה, פרק כב, הלכה כא

וכן ינהוג להתרחק מן השחוק ומן השכרות ומדברי עגבים שאלו גורמין גדולים והם מעלות של עריות, ולא ישב בלא אשה שמנהג זה גורם לטהרה יתירה, גדולה מכל זאת אמרו יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה וירחיב דעתו בחכמה שאין מחשבת עריות מתגברת **אלא בלב פנוי מן החכמה**, ובחכמה הוא אומר "אֵילַת אֶהְבִּים וַיַּעֲלֶת חַן דְּדִיקָה יִרְגַּד בְּכָל עֵת בְּאַהֲבָתָהּ תִּשְׁגָּה תְּמִיד" (משלי ה, יט). סליקו להו הלכות איסורי ביאה בס"ד.

32) זוהר - פרשת נח, דף נט:

מכאן אוליפנא כל מאן דנטיר האי ברית דעלמא אתקיים עליה, אקרי צדיק, מנא לן מיוסף בגין דנטר ליה לברית עלמא זכה דאקרי צדיק ועל כך ועמד כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ...

33) זוהר - פרשת לך לך, דף צג:

אמר יוסף מלכו דא בגין דא רווחנא ליה גשו נא אלי ויגשו דאחזי להו האי קימא דמילה אמר דא גרמת לי מלכו דא בגין דנטרית לה מכאן אוליפנא מאן דנטיר להאי את קיימא מלכו אתנטרת ליה...

34) בראשית רבה (פרשת מקץ) - פרשה צ, סימן ג

ויאמר פרעה אל יוסף, ויסר פרעה וגו', א"ר שמעון בן גמליאל יוסף משלו נתנו לו, פיו שלא נשק בעבירה, ועל פיד ישק כל עמי, גופו שלא נגע בעבירה, וילבש אותו בגדי שש, צוארו שלא הרכין לעבירה, וישם רביד הזהב על צוארו, ידיו שלא משמשו בעבירה, ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתן אותה על יד יוסף, רגליו שלא פסעו בעבירה, ייתון וירכבו על קרוכין, וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו, מחשבה שלא חשבה בעבירה, תבא ותקרא חכמה, ויקראו לפניו אברך אב בחכמה ורך בשנים, אבל נבוכדנצר טפסר טפש בחכמה ושר בשנים, ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובלעדיך לא ירים איש את ידו, כלי ידים, ואת רגלו, כלי רגלים.

35) מסכת גיטין דף סב.

אמרו ליה: מנא לך דרבנן איקרו מלכים? אמר להו, דכתיב: "בי מלכים ימלוכו וגו'" (משלי ח, טו).